

Кобко-Одарій В. С.,
аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

REGIONAL PECULIARITIES OF THE MENTALITY OF THE UKRAINIAN ETHNIC GROUP

У статті аналізується правовий менталітет українського народу різних регіонів держави Україна. Також встановлено спільні і відмінні риси українського правового менталітету різних регіонів та виявлено причини таких відмінностей. У цьому дослідженні нам вдалось виявити причини становлення різного правового менталітету українського етносу.

Ключові слова: правовий менталітет, регіональний правовий менталітет, дух народу, українська ментальність, історія становлення.

В статье анализируется правовой менталитет разных регионов государства Украина. Также установлены общие и отличительные черты правового менталитета разных регионов и выявлены причины таких отличий. В этом исследовании нам удалось выявить причины становления разного правового менталитета украинского этноса.

Ключевые слова: правовой менталитет, региональный правовой менталитет, дух народа, украинская ментальность, история становления.

The features of legal mentality of the Ukrainian people of different regions of the Ukrainian state are analyzed in this article. The general and excellent lines of Ukrainian legal mentality of different regions are also set and reasons of such differences are deduced. Also, we succeeded to deduce reasons of becoming of different legal mentality of the Ukrainian ethnus.

Key words: legal mentality, regional legal mentality, spirit of people, Ukrainian mentality, becoming history.

Розуміння менталітету українського народу неможливе без усвідомлення всього історичного ланцюга походження сучасних українців, регіональних ментальних особливостей українського народу. В той же час питання регіональних відмінностей правового менталітету українців не привертає належної уваги науковців. Серед найбільш розповсюджених поглядів в цій області зустрічається протиставлення ментальних установок жителів західної та східної частин нашої держави.

Характеризуючи українську ментальність, науковці відмічають вплив на неї загальнонаціональних та регіональних архетипів. Перші зумовлені проекцією візантійської компоненти на менталітет українського народу. Другі – взаємодією візантійського і латинського психотипів на заході та впливом російського менталітету на сході та півдні. Центр та північ коливаються між позиціями заходу та сходу.

В той же час, помітні відмінності правового менталітету регіональних спільнот у складі українського народу дозволяють принаймні ставити питання про диференціацію ментальних установок.

Як відмічає Г.І. Базецька: «регіони України суттєво відрізняються один від одного по багатьом показникам: за характером виробництва, соціально-територіальному складу, культурно-мовним особливостям, конфесійній приналежності населення тощо. Відмінності в соціально-економічному розвитку регіонів, а також їх культурно-історичних традиціях відображаються на політичній свідомості населення, визначають пріоритет тих чи інших суспільних цінностей та установок» [1, с. 356].

Не дивлячись на те, що правовий менталітет є сталим, все ж в ході свого історичного розвитку

він зазнає певних трансформацій під впливом релігійних, культурних, ідеологічних та інших чинників. Доказом цього є ті істотні зміни та деформації традиційної структури правового менталітету українців, що виникли в результаті тривалого перебування різних частин України під владою інших держав. Географічне розташування України на перехресті історичних шляхів зі Сходу на Захід та з Півночі на Південь зумовило химерне поєднання у світогляді українців західної (активно-раціоналістичної, індивідуалістичної) та східної (пасивно-споглядальної) ментальності. Тому І. Лисий цілком справедливо твердить, що парадигмальна риса українців – внутрішній антиноміям, амбівалентність, схильність поєднувати непоєднуване: християнське та язичницьке, православне та католицьке, кочове та осіле і т.п. [2, с. 38].

М. Юрій досліджуючи етногенез та менталітет українського народу приходять до висновку, що причинами відмінностей в ментальних установках українського народу є перебування різних регіонів у складі різних держав. Це в свою чергу, на думку вченого, сприяло тому, що особистість починає засвоювати атрибути «еталонної» (титольної), домінуючої у державі національності: її культура, мова, релігія, національна ідентичність тощо, внаслідок чого вона (особистість) не лише не шанує, але й зневажає власну націю, культуру, мову, її історію, що, в свою чергу, призводить до деформації національної свідомості, пам'яті та ідентичності людини [3, с. 208-209].

Про відмінності в ментальних установках між жителями західних та східних регіонів України, котрі зумовлені впливом історичних, культурних,

релігійних, географічних та інших умов ведуть мову й інші вчені.

Як відмічає Ю. Крисюк: «на відміну від східних областей України, на території західної частини України ще до приєднання її до складу СРСР відбувався активний процес формування інститутів громадянського суспільства. В західних областях цілеспрямовано діяли різноманітні партійні структури та громадські об'єднання, які були важливими складовими політичних систем європейських країн. Це створювало можливість для відносно автентичного розвитку політичної та правової самоорганізації українців і прилучення їх до європейської системи цінностей» [4, с. 24-37].

Ще однією передумовою відмінностей в ментальних установках жителів західної та східної України виступає геополітичний фактор. Прикордонний статус західних областей України дав змогу їм налаштувати тісні культурні та економічні контакти з Польщею, Угорщиною, Чехією. Не менш важливе значення відіграє ідеологічний фактор. Для жителів західної України одним з пріоритетних питань є збереження незалежності та самостійності України та подальша розбудова її демократичних інституцій.

У зазначеному аспекті, дуже важливим для формування та зміцнення громадянського суспільства стає відчуття національної ідентичності. Така національна ідентичність в громадянському суспільстві дає громадянам почуття потрібності, впевненості в собі, власної гідності, заохочуючи їх „почуватися у себе вдома”, допомагаючи легко читати знаки інституційного та буденного життя.

Саме відчуття національної ідентичності, на нашу думку, є одним з тих факторів які дозволяють подолати конфліктні та негативні тенденції у сучасному суспільстві.

Кожна риса регіонального правового менталітету українців є складовою унікальної системи характерологічних особливостей регіону, яка саме й зумовлює специфіку правового менталітету українського народу.

Відмінності в ментальних установках українців різних регіонів зумовлені впливом історичних, культурних, релігійних, географічних та інших умов.

Проведений аналіз регіональних особливостей менталітету українського народу дозволяє дійти висновку, що регіональні ментальні архетипи та настанови слід поділити на споконвічні та набуті. До перших слід віднести: відчутний пріоритет моралі як соціального регулятора по відношенню до права; емоціоналізм; пріоритет духовної константи, заснованої на сильному впливі релігійного архетипу; соборність; кордоцентризм; толерантність; демократизм; миролюбність тощо. До другої групи належать: політична демагогія та популізм; етатизм; слабе знання своїх прав і можливостей; правовий нігілізм; недовіра до державної влади та правоохоронних органів тощо.

Регіони України суттєво відрізняються один від одного по багатьом показникам, таким як то культурно-мовні особливості, конфесійна приналежність,

соціально-територіальній структурі, етнічний склад тощо. Відмінності культурно-історичних традицій в різних регіонах відображаються на правосвідомості, правовій культурі, визначаючи пріоритет тих чи інших цінностей та установок.

Для України характерні відмінності в ментальних установках західних та східних регіонів. Все це обумовлене багатоміною роздрібненістю держави та впливом різних правових традицій на становлення та формування цих регіонів.

Ведучи мову про особливості правового менталітету цих регіонів, ми бачимо два блоки проблем. Перший з них можна умовно охарактеризувати як соціально-політичний. До нього входять відношення до права, спроможність та бажання дотримуватись положень закону, відношення до влади, значимість прав людини, їх розуміння тощо. Другий блок – світоглядний, котрий включає розповсюдженість егалітарних настроїв, рівень патерналістичних очікувань, здатність до ініціативних дій тощо.

Отже, в чому ж проявляється самотність ментальності жителів західних регіонів? Перш за все в тому, що населення Західної України демонструє максимальне прийняття демократичних ідеалів. Тут найбільш широко розповсюджена орієнтація на власні сили та ініціативний тип мислення, а ціннісні системи носять індивідуалістичний характер, близький західному менталітету. Для даного регіону характерне переконання, що «український народ має прекрасну мову, чудову пісню, багату територію і при неминучій перемозі світової демократії вони автоматично відтворять українську націю і дадуть їй власну державу» [5, с. 78].

В західних регіонах України досить високо цінується свобода. При цьому сама свобода розуміється перш за все як воля, а не політична чи правова свобода. Жителям західних регіонів України не властива сакралізація держави, їм в загалом байдуже поняття державної величі. Вони негативно ставляться до відірваних від інтересів простої людини вертикальних ієрархій і схильні до самоврядування.

Ще однією особливістю жителів західних регіонів України є релігійність населення. Жителі західних регіонів України є не просто більш релігійними в порівнянні з жителями інших регіонів України, вони ратують за створення автономної української церкви та відділення від московського патріархату. Перебування під владою інших держав сприяло тому, що в цій частині України люди сповідують в більшій мірі греко-католицизм та католицизм.

Ще одна риса менталітету, яка властива українцям взагалі, але західному регіону в більшій мірі – це стійкість, під якою ми розуміємо здатність упродовж тривалого часу протидіяти тим чи іншим несприятливим чинникам. Протягом тривалого та тернистого шляху розвитку української держави наш народ, то падав пригноблений та обезсилений, то знову підіймався, але ніколи не втрачав віри в самого себе. Адже потрібно чимало витримки, аби в складних, часом несприятливих умовах зберегти свою народність, віру, мову.

Серед населення східного регіону розповсюджений патерналістично-конформістський тип ментальності з притаманним його носіям очікуванням готових рішень та соціальних гарантій з гори, низькою адаптованістю до суттєвих змін. Як наслідок, слабо виражена індивідуалістична направленість. Тут є розповсюдженою орієнтація на суспільство рівних доходів. Разом з тим, зрівнювальні установки частково пом'якшуються загальною терпимістю населення.

Терплячість та відносна пасивність жителів східних регіонів як специфіка їх ментальних установок проявляється і в слабкій готовності до активного протесту. Досить низьким є і рівень агресії. Жителі цих регіонів, більше ніж інших, схильні пристосовуватися до існуючих порядків, чим відкрито їм протистояти. Для жителів східних регіонів психологічно простіше обійти проблему, притерпітися до неї, знайти якісь прогалини, а ніж разом із співвітчизниками боротися за загальні інтереси.

Що стосується жителів північних та центральних регіонів України, то вони коливаються між позиціями сходу та заходу. Для даних регіонів характерна загальна аполітичність, яку слід вважати «хворобою» української нації, котра в певній мірі спричинена тривалою відсутністю власної державності. Жителі даних регіонів не здатні до конструктивних дій, навіть у випадку, коли ситуація вимагала від них активної та послідовної позиції, ніколи не ставили перед собою загальних одержавних завдань і, як правило, поводять себе як сторонні спостерігачі, навіть у вирішенні питань, що безпосередньо стосуються їх інтересів.

Говорячи про регіональні особливості правового менталітету українського народу, слід вести мову скоріше про його формальні відмінності, котрі виникають при розгляді рис правового менталітету у відриві одна від одної, а також при ототожненні сутнісних рис правового менталітету з реальними рисами життя суспільства за ознаками їх масового розповсюдження, що, зазвичай, залежить від цілого ряду історичних обставин.

Підтвердженням формальних відмінностей основних рис правового менталітету жителів різних регіонів України є уявлення про те, що менталітет будь-якого народу, нації відрізняється внутрішню єдністю, в іншому випадку від був би не здатним забезпечити збереження українського народу в різних ситуаціях на різних історичних етапах розвитку української державності.

Не дивлячись на деякі відмінності в ментальних установках, менталітет українського народу зв'язаний єдиною історичною долею з превалюванням моральних релігійних цінностей, з перевагою серця над розумом, з готовністю терпіти труднощі та невзгоди задля кращого майбутнього тощо.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що правовий менталітет жителів різних регіонів України зазнав істотної деформації внаслідок перебування під владою різних держав та проведення останніми політики асиміляції. Цей процес вів до формування нового рис правового менталітету і віддаляв від власного культурного коріння. Та відмінності в ментальних установках українців не є перешкодою для збереження власної самобутності.

Національний менталітет – це важливий елемент, що розкриває сутність нації в аспектах свідомої та підсвідомої поведінки в суспільних групах. Така категорія набула значущості в сучасному культурному і національному просторі поряд з відповідними елементами ірраціональної сфери свідомості; міфологією, архетипами та стереотипами. Оскільки гуманізація суспільних відносин стала основною ознакою більшості сучасних культурних систем, то увага повертається до таких якостей, що допомагають зберігати людяність особи в сучасному технізованому суспільстві.

Національне самовизначення в рамках громадянського суспільства є показником суб'єктивного зарахування себе до певного етносу в межах нації і виступає позитивною силою тоді, коли люди визначають свою генетичну приналежність до етносу за принципом кровної спорідненості та внутрішньої ідентифікації на національних символах територіальної єдності, мовної спорідненості та історичної спадковості. Вони сприймають етнічні традиції, зразки поведінки, спосіб мислення як свої власні індивідуально-особистісні особливості, приймають рідну мову за принципом народження та “крові”.

Сьогодні народ України стихійно консолідується і починає поступово усвідомлювати себе як єдине відносно ціле соціокультурне утворення, етнічні відмінності між основними складовими якого мають не принциповий і не конфронтаційний характер.

Різні ментальні настанови формували й різні типи політичних цінностей та ідеалів, віддаляли українство від власного культурного коріння. На нашу думку, копіювання західних правових традицій та перенесення їх на українську основу не є панацеєю. Ломка національних традицій, видається нам, культурною диверсією великої руйнівної сили, що лише поглибить конфлікт між різними регіонами України. Слід орієнтуватися на сильні риси менталітету українського народу та нейтралізувати слабкі, котрі стоять на заваді діалоговим формам взаємодії між різними регіонами. Використання індивідуального стилю нації дозволить їй досягти суспільної згоди без радикальної перебудови ментальних настанов народу та зберегти його самобутність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базецкая А.И., Телеверя Е.М., Ковалевская А.В., Пушкарь Т.А. Взаимосвязь социальной инфраструктуры регионов Украины и регионального менталитета населения страны. *Экономика и предпринимательство*. 2014. № 1 (ч. 1). С. 356.
2. Лисий І. Менталітет і духовна культура українців. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 11-12. С. 38.
3. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу. 2-ге вид., доп. Київ : Таксон, 1997. С. 208–209.
4. Крисюк Ю. Трансформація правового менталітету крізь призму еволюції основних соціальних цінностей в західноєвропейській і українській правовій традиції. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1 (3). С. 24.
5. Рубан А.О. Світоглядні особливості українського національного характеру (філософсько-антропологічний аналіз) : дис. ... канд. філос. Наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія; філософія культури» / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2008. С. 78.